

Світлана Паламар

кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
заступник директора з наукової роботи,
Педагогічний інститут,
Київський університет імені Бориса Грінченка
Бульвар І. Шамо, 18/2, 02094 Київ,
s.palamar@kubg.edu.ua

ORCID iD 0000-0001-6123-241X

Юрій Савченко

кандидат психологічних наук, доцент,
заступник директора з науково-педагогічної
та соціально-гуманітарної роботи,
Педагогічний інститут,
Київський університет імені Бориса Грінченка
Бульвар І. Шамо, 18/2, 02094 Київ,
y.savchenko@kubg.edu.ua

ORCID iD 0000-0003-3662-2787

Євген Антипін

кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри педагогіки та психології,
Педагогічний інститут,
Київський університет імені Бориса Грінченка
Бульвар І. Шамо, 18/2, 02094 Київ,
y.antypin@kubg.edu.ua

ORCID iD 0000-0002-0371-2498

САМОРЕГУЛЯЦІЯ ОСОБИСТОСТІ ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТЬОГО ПЕДАГОГА

У статті досліджуються особливості саморегуляції особистості, оскільки динамічне сьогодення висуває високі вимоги до особистісного розвитку сучасної молоді. Сучасні соціально-економічні процеси в нашому суспільстві висувають підвищені вимоги до особистісних та професійних якостей фахівців таких важливих областей практики, як управлінська, науково-педагогічна, педагогічна, юридична, медична, психологічна тощо.

В умовах розбудови і оновлення педагогічної освіти особливо актуальною постає проблема становлення особистості вчителя. Один з шляхів вирішення цієї проблеми — повернення національної освіти до гуманістичних джерел.

Оскільки вчитель є найважливішою постаттю в системі освіти, саме гуманістична спрямованість в структурі особистості педагога дає змогу розгорнути суб'єкт-суб'єктні відносини між учасниками освітнього процесу. Проблема суб'єкт-суб'єктної взаємодії особливо актуалізується в системі вищої освіти, яка є першою сходинкою у професіоналізації особистості молоді людини — студента/студентки. Як свідчить практика, сьогоденні першокурсники в переважній більшості вісімнадцятилітні юнаки та юнки, які змінили соціальний статус та умови життя. Доведено, що перехід до дорослого життя дуже складний і суперечливий. Колізії особистісного становлення нелегкі, сповненні протиріччя, пошуків сенсів, умотивованому виборі професії та опанування професійними компетентностями. Оволодіння педагогічною професією обумовлюється мотивацією студента, його психологічною готовністю до педагогічної діяльності, свідомим намаганням самореалізуватися в професії.

До соціально значимих мотивів педагогічної діяльності науковці відносять: відповідальність за виховання дітей; захоплення і задоволеність від взаємодії з дітьми; усвідомлення високої місії педагога.

Зазначимо, що соціально цінні мотиви педагогічної діяльності яскраво виражені в освітньо-професійному процесі і охоплюють опанування студентами педагогічної, соціально-культурної та науково-дослідницької діяльності. За наявності такої мотивації процес навчання майбутнього педагога стає найбільш ефективним і, вірогідніше за все, що здобувши професійну кваліфікацію, вони будуть реалізовувати набуті компетентності у галузі освіти.

Ключові слова: внутрішньопсихічна активність; лідерські якості; особистість; професійна підготовка; саморегуляція.

© Паламар С.П., Савченко Ю.Ю., Антипін Є.Б., 2022

© Київський університет імені Бориса Грінченка, 2022

Вступ. Сучасна ситуація в освіті актуалізує важливість розвитку педагога-професіонала, який користується попитом в соціумі, володіє необхідними професійними компетенціями, які дозволяють ефективно керувати різними видами дитячої діяльності; мислячого творчо, придатного до ефективної професійної діяльності та прояву лідерських позицій. Даний аспект обумовлює необхідність визначення лідерського потенціалу, який забезпечує індивідуальний процес професійного та творчого самовдосконалення педагога та професійну траєкторію розвитку.

Метою статті є характеризувати саморегуляцію, як системно-організований процес внутрішньопсихічної активності особистості та важливу умову формування лідерських якостей майбутнього педагога.

У даному дослідженні значущим вектором є представлення проблеми через вивчення та виявлення лідерських якостей майбутнього педагога на основі розвитку саморегуляції особистості з урахуванням того, що успішна професійна діяльність переважно визначається її ефективністю, оскільки серед якостей, які забезпечують успішність роботи з людьми, є лідерські якості.

Аналіз праць з проблеми дослідження. Дослідженням питання саморегуляції поведінки особистості займаються вчені, котрі у своїй діяльності вивчають: певні ознаки саморегуляції в різних сферах діяльності людини; поведінкову саморегуляцію; саморегуляцію при дослідженні рефлексії; саморегуляцію навчально-трудої діяльності; особистісну регуляцію; усвідомлену регуляцію; психологічний механізм організації поведінки, діяльності та пізнавальних процесів як прояви вольової саморегуляції (М. Боришевський, Н. Пов'якель, І. Галян, В. Чайка та інші). Н. Пов'якель вважала, що саморегуляція — це професійна властивість, необхідна для вирішення практичних завдань. На думку Н. Пов'якель, саморегуляція розуміється як психологічний феномен, у розумінні та дослідженні якого найважливішим моментом є усвідомлене керування людиною своїми пізнавальними процесами, поведінкою, психічними станами та діяльністю.

Вона, власне, представляє саморегуляцію, як одну із найважливіших складових у професійній діяльності особистості. Саморегуляція, на думку дослідниці, є важливою складовою при вирішенні важливих питань та її найчастіше розглядають як певну систему дій, котрі створюються людиною індивідуально на основі Я-концепції (Пов'якель Н. І., 2003).

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи погляди вчених на проблему довільної саморегуляції, зазначимо актуальність висновків про «оволодіння собою» (Л. Виготський) і важливість використання зовнішніх стимулів у спеціальній організації простору життя для проведення освітнього процесу, особливо, на першому (бакалаврському) рівні. Досліджуючи саморегуляцію діяльності, О. Осницький підкреслював здатність людини приведення своїх можливостей у відповідність до вимог діяльності (Райгородський Д. Я., 1996). Зазначимо, що в період адаптації студентів першого курсу до умов навчання в ЗВО, особливо в умовах пандемії, знаходимо підтвердження висновків ученого. Особливості організації освітнього процесу вже з першого курсу націлюють студентів на розвиток вміння управляти власним психічним станом і поведінкою для того, щоб ефективно і продуктивно вирішувати складні завдання навчальної діяльності та не менш складні завдання самостійного облаштування власного побуту за умови проживання не вдома, а у гуртожитку. Опановуючи освітню програму, переходячи з курсу на курсу, студенту, майбутньому педагогу доводиться вирішувати більш складні завдання — поєднання навчання з роботою за фахом, включення в наукову роботу, громадську чи волонтерську діяльність, що вимагає усвідомленої саморегуляції та розвитку лідерських якостей.

Значимими дослідженнями для нас стали публікації, що розкривають методичні питання формування лідерських якостей студентів. Зокрема, у книзі Роба Гоффі і Герета Джонса «Чому ми повинні йти за вами?» надано практичні поради щодо розвитку лідерських якостей. Зазначимо, що поради розроблені авторами на основі бесід із визнаними лідерами та містять

пряму мотивацію до діяльності. Серед найбільш дієвих ми виділяємо наступні:

1. Шукайте новий досвід і нові ситуації. Робіть те, чого ще не робили. І повірте: поки ви молоді або ще студенти — ви можете набагато краще розвинути свої лідерські якості, переваги й унікальність.

2. Важливою настановою вважаємо рекомендацію дізнаватися правду про себе. Тому щира критика, або й прохання критикувати вас, має сприйматися як засіб до самовдосконалення. Важливо, що рейтингова система оцінювання навчальних досягнень студентів спрямована саме на мотивацію студентів до досягнення найвищих результатів.

3. Згадайте, які події дитинства вплинули на вас таким чином, що ви досягли сьогоdnішнього успіху і що може зробити вас ще кращими й успішнішими.

4. Повертайтеся до витоків — повертайте у батьківські домівки, гостюйте у бабусі та дідуся й допомагайте їм по господарству. Автори вважають, що це допомагає кожному відчути своє справжнє і здорове коріння.

П'ята порада, не дивлячись на деяку несподіваність, надзвичайно цікава й виправдана: знайдіть третє місце. Вона ґрунтується на переконливій гіпотезі американського письменника Рея Ольденбурга: крім роботи і сім'ї, людині потрібно місце, де вона могла б поміркувати про себе, будучи вільною від повсякденних зобов'язань (Роб Гоффи, Герет Джонс, 2008). На наш погляд, молода людина може надто захопитися таким спогляданням, якщо не зможе регулювати свої прагнення. Однак, ми вважаємо, що студенти мають бути ознайомлені з такою порадою, усвідомити її важливість та розуміти доцільність її використання, адже і в процесі здобуття фаху, і в майбутній професії це важливо (Савченко Ю.Ю., 2021).

У психології прийнято виокремлювати лідерів за різним підґрунтям, оскільки лідерська позиція фахівця проявляється у різних аспектах професійної діяльності:

- за змістом (лідер-натхненник та лідер-виконавець) і за характером діяльності (універсальний лідер, який постійно виявляє власні якості лідера та ситуативний лідер, який проявляє якості лідера лише у певних, специфічних ситуаціях);
- за спрямованістю діяльності: емоційний лідер, який функціонально забезпечує психологічний клімат в групі та оптимальні міжособистісні стосунки та діловий лідер (інструментальний), здатний виявляти ініціативу у певних видах діяльності, координувати дії по досягненню мети, завдячуючи власній компетентності (Р. Бейлс)
- за стилем керівництва: авторитарний, демократичний, поєднуючи у собі елементи одного та іншого стилю (К. Левін).

Необхідність розвитку лідерських якостей педагогів не викликає сумнівів. Загальнокультурні та професійні компетенції, які необхідні для майбутньої професійної діяльності, впливають на розвиток лідерських якостей студентів. Насамперед, це компетенції спрямовані на розвиток здатності до самоорганізації та самоосвіти, вміння брати відповідальність за якість виконання професійних завдань у відповідності з принципами професійної етики, а також здатності працювати у колективі, організовувати різноманітні види дитячої діяльності, сумісну діяльність та міжособистісну взаємодію суб'єктів освітнього середовища.

Тому системний та цілеспрямований розвиток якостей майбутнього педагога стає одним із суттєвих факторів професійної підготовки, активуючи як змістові так і технологічні перетворення освітньої діяльності у ЗВО.

Сучасні дослідження психолого-педагогічних характеристик особистості актуалізують необхідність розвитку лідерських якостей, починаючи з дошкільного дитинства, вкладаючи в сутність поняття «лідер» дещо новий зміст (Луткин С.С., 2010).

Зарубіжними та вітчизняними дослідженнями доведено, що лідерські якості можна формувати шляхом практики та повторення. Серед цілого ряду властивостей виділяють 50 найбільш важливих для лідерства, зокрема, далекоглядність. Ми в своєму дослідженні ставили за мету виявити рівень прояву цієї властивості у студентів-першокурсників: наскільки вони здатні побачити майбутнє, чи є у них чітке і захоплююче уявлення про шлях, яким вони будуть рухатися й мету, якої вони хочуть досягти. Важливо, щоб вони спокійно і зосереджено в часи швидких змін уміли ставити собі запитання «Що я намагаюсь робити?» і «Як я намагаюсь це робити?» І тому питання саморегуляції поведінки і розвиток лідерських якостей особистості студентів-першокурсників знаходяться в тісному взаємозв'язку та взаємообумовлюють формування цінностей особистісно-професійного становлення в період набуття професійних досвідів.

С. Луткин, характеризуючи лідерство як внутрішню якість та гідність людини, розкриває місію педагога-лідера у якості системоутворюючого компонента професійної самоосвіти і виокремлює ключові характеристики педагога-лідера: зрозумілість особистих цілей: рівень усвідомленості мотивів, рівень розвитку здатності висувати мету та виробляти стратегію розвитку, ціннісне самовизначення, готовність до відстоювання власних інтересів та узгодження власних цілей з цілями групи; спрямованість на групу: рівень розвитку соціально-перцептивних здібностей. Соціальної активності, здатності реалізовувати соціальні ініціативи; саморегуляцію: рівень розвитку здат-

ністю володіти собою, організаційної культури та самодисципліни; вплив на оточуючих: рівень розвитку організаторських здібностей, навичок встановлення ефективних комунікативних взаємин з групою; механізми самопрезентації та емоційного впливу; особистісна значимість та індивідуальна привабливість (Луткин С.С., 2010).

Оскільки лідерство є достатньо складним утворенням, яке передбачає наявність у структурі особистості системи певних характеристик та властивостей (мотиваційно орієнтованих, інтелектуально-вольових, поведінкових, соціально-комунікативних) важливо визначити фундаментальні якості, які обумовлюють їх цілеспрямований розвиток та призводять особистість до позиції лідера. Розвиток лідерської поведінки проходить через певні етапи, на яких особистість позиціонує себе як лідер стосовно: самої себе; партнерів у групі; дитячого колективу або колективу одногрупників/однокурсників; освітній спільноті студентів і викладачів.

Серед перелічених процесів та властивостей хочемо виділити саморегуляцію особистості як умову формування лідерських якостей майбутнього педагога. Найважливішою, на наше переконання, є позиціонування себе як лідера стосовно себе. Наявність активності самокерування поєднується здебільшого з суб'єктивним відчуттям свободи, вірою в свою здатність здійснити життєві плани, внутрішнім локусом контролю. Вільна особистість усвідомлює, що вибір її рішень чи оцінних суджень — її особиста справа.

Для аналізу характеристик особистісної свободи, пов'язаних із структурою особистості, доцільно, спираючись на концепції психологів-гуманістів, виділити в ній дві сторони:

1. Потребово-мотиваційну;
2. Інструментальну.

Перша — охоплює систему істотних для даної особистості цілей, цінностей і смислів, що визначають спрямованість її діяльності. Важливо виділити такі компоненти, як домінуючу роль потреби в самоактуалізації, наявність усвідомленого покликання, справа, якій віддана людина понад усе.

До складу інструментальної сторони входять засоби реалізації особистісної спрямованості, а саме: фізичні, енергетичні, вольові якості, стиль поведінки, здібності, знання, способи дій у формі навичок, умінь стратегій. Слід відзначити такі моменти: прийняття себе та інших, реалістичне і неупереджене сприймання світу, конгруентність, відкритість досвіду; надання переваги не знанням як таким, а компетентності; характерологічні якості, що сприяють самореалізації особистості. Ці риси здорової особистості, які характеризують її цілісність і перешкоджають загрозу внутрішнього конфлікту, були виділені Олпортом, Маслоу, Роджерсом: спонтанність, позитивний

образ Я, здатність відчувати радість під впливом найпростіших повсякденних вражень, здатність мати справу з невизначеним і неоднозначним, філософське, невороже почуття гумору і здатність спрямовувати його на себе. Це також якості, пов'язані насамперед з вольовою активністю — мужність, рішучість та наполегливість, які необхідні на шляху до вибору особистісного зростання.

На особистісному рівні саморегуляція передбачає усвідомлену відповідальність за свої дії, вчинки, розуміння значимості власної особистості та постійне прагнення до особистісного зростання та вдосконалення.

Зазначимо, що студенти, які вважають себе лідерами у власному розвитку, професійному зокрема, не відчують труднощів у формуванні взаємин з дитячим колективом під час педагогічної практики, і що особливо важливо, при встановленні взаємодії з батьками дітей. Проміжне опитування студентів 4-х курсів, які перебувають в педагогічній інтернатурі, показало, що 18 % з них відчують труднощі в спілкуванні з батьками дітей дошкільного віку. Аналіз отриманих результатів свідчить про недостатній рівень розвитку потребно-мотиваційних цілей цих студентів відносно себе — якість успішності в них становить 70-75%, що цілком задовольняє їх. Однак, практика показує, що така позиція призводить до суттєвих труднощів у виконанні функціональних обов'язків педагога. У зв'язку з цим, у подальшому, зі студентами планується проводити додаткові мотивуючі консультації щодо їхнього професійного саморозвитку. Проведене підсумкове опитування засвідчить ефективність застосованих технологій та вплив на особистісний рівень саморегуляції студента.

На думку О. Конопкіна саморегуляція (усвідомлена саморегуляція) розглядається як системно-організований процес внутрішньопсихічної активності особистості до ініціації, побудови, підтримки та управління різними видами та формами довільної активності, яка безпосередньо реалізує досягнення тих цілей, які є прийнятними для самої людини. Розроблена ним модель саморегуляції містить у своїй структурі такі основні функціональні складові як планування, тобто визначення та послідовність виконання певної задачі; моделювання як врахування найбільш значимих умов діяльності, які необхідні для ефективності цієї діяльності; програмування — визначення послідовності виконання необхідних дій; оцінювання певного результату, тобто співставлення результату з певними наперед визначеними критеріями; корекція результатів (Конопкин О. А., 1980).

Український психолог В. Калін стверджує, що саморегуляція є певним проявом самосуб'єктних стосунків, а саме активності, спрямова-

ної не на зовнішній світ чи на інших людей, а на самого себе. Дослідник розглядає поняття «вольова регуляція», функцією якої є оптимізація процесів становлення і утримання необхідної форми діяльності. Тобто вторинних за генезою формотворних процесів, коли треба «подолати себе» (Калин В., 2011, с. 136).

Ю. Куль розробив теорію взаємодії системи особистості, в якій одним із видів функціонування системи вольової регуляції виступає саморегуляція. У цій теорії саморегуляція характеризується заглибленням суб'єкта в процес діяльності, меншим інтерферуючим впливом конкуруючих намірів, а також більшої ефективності функціонування стратегій вольового контролю (Kuhl J., 1996, р. 62).

Ф. Ціммерман стверджує, що саморегуляція є дуже важливою властивістю особистості, котра безпосередньо пов'язана з суспільним визнанням. Він також говорить про те, що саморегуляція чи систематичні зусилля скеровують думки, почуття та дії на досягнення своїх цілей (Zimmerman B. J., 2000).

На думку Дж. Ріддера та Д. Віта, процес саморегуляції є дуже важливим у житті кожної людини. Здатність особистості до самостійного контролю своєї поведінки є важливим при усвідомленні цілей, котрі конкурують між собою, а також пріоритетності при виборі найважливіших з них у певний момент діяльності (D. de Ridder, J. de Wit., 2006).

Л. Камерон та Х. Левенталь встановили, що саморегуляція є тим важливим процесом у житті людини, котрий поєднує в собі дві найважливіші властивості. Перша особливість полягає в тому, що саморегуляція постає перед нами як динамічна мотиваційна система, котра склада-

ється із постановки цілей, розробки і прийняття рішення для досягнення цих цілей, оцінювання результатів, перегляд цілей та відповідних стратегій поведінки. Інша особливість полягає в тому, що саморегуляція пов'язана з керуванням реакціями (Cameron L. D. & Leventhal H., 2003).

Дослідженням емоційної регуляції займається В. Моросанова. Дослідниця у своїх роботах говорить про те, що у ситуації вибору певні невизначеності можна зняти лише засобами регуляції, а у випадку психічної регуляції — засобами регуляції в тому значенні, що людина сама ставить перед собою цілі, досліджує умови та обирає способи їх досягнення, контролює та коректує результати. Саме в цьому значенні людина постає, як відкрита самоорганізована система, існування та розвиток якої забезпечується цілісною системою процесів саморегуляції (Моросанова В. И., 2010, с. 37).

Для побудови теоретичної моделі, яка відображає механізми саморегуляції особистості необхідно визначити важливі особистісні новоутворення: рівень домагань, образ Я, самооцінка. Дані поняття продуктивно використовуються при інтерпретації причин тих чи інших проявів активності особистості.

Основними структурно-функціональними компонентами моделі усвідомленої регуляції діяльності є: прийнята суб'єктом мета діяльності або певних перетворень; суб'єктивна модель значущих для даних перетворень умов; прийнята суб'єктом програма перетворень; система критеріїв його успішності; забезпечення інформацією про перебіг перетворень; уявлення про бажані результати перетворень; порівняння відображених суб'єктом наявних результатів із бажаними.

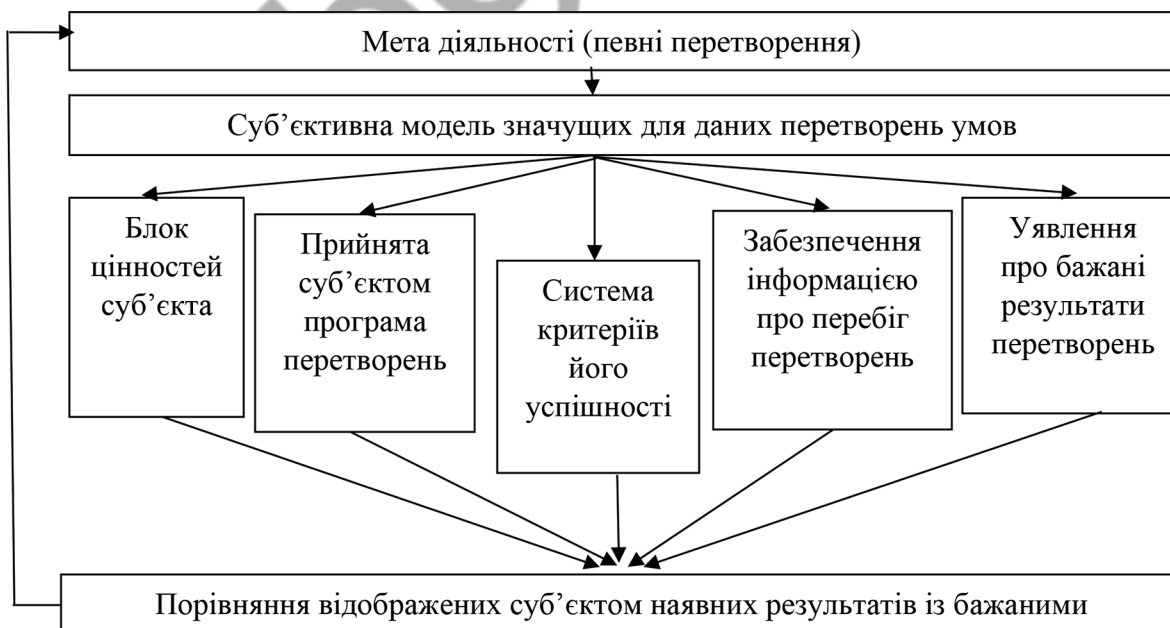

Рисунок 1. Структурно-функціональні компоненти усвідомленої регуляції діяльності особистості

Відзначимо, що введення блоку цінностей до моделі саморегуляції особистості викликано необхідністю врахування власних процесів цілепокладання у індивіда на особистісному рівні регулювання.

Ціннісна структура особистості — результат подвійного процесу. з одного боку, при формуванні структури особистості відбувається процес засвоєння людиною суспільних цінностей, соціальних норм, ролей, узагальнених цілей, типів мотивації тощо, які є для неї певними орієнтирами при досягненні соціального світу у світі культури. Інший бік характеризує процес становлення структури людського Я, становлення самосвідомості, виокремлення людиною себе із оточуючого світу та самоусвідомлення.

Особистість споглядає на світ, крізь призму власних ціннісних уявлень, випрацюваних значень, смислових структур, стереотипів. Таким чином, ціннісні уявлення визначають спрямованість активності особистості, включаючись у структури її самосвідомості.

У даному випадку ціннісні утворення особистості стають функціонально пов'язані не лише з ідеалом, а й з образом Я.

Американський психолог М. Розенберг виокремлює шість образів Я:

- «справжнє Я» — яким індивід сприймає себе в реальності у даний момент;
- «динамічне Я» — яким індивід поставив собі за мету стати;
- «фантастичне Я» — яким треба бути, виходячи із засвоєних норм та зразків;
- «майбутнє або можливе Я» — яким би він міг стати;
- «ідеалізоване Я» — яким приємно бачити себе;
- ряд «зображуваних Я» — образів і масок, які індивід виставляє прилюдно, з метою приховати певні негативні та хворобливі риси, слабкості свого «справжнього Я» (Rosenberg M., 1965).

Ми бачимо, як образ Я наповнюється розлогим та диференційованим функціональним сенсом, при чому образ Я, як уявлення про себе, інтерферує з наступними поняттями психології особистості, як мета самореалізації («динамічне Я», або при зовнішньому цілепокладанні «фантастичне Я»); рівень домагань, як уявлення людини про власні можливості («майбутнє або можливе Я», «ідеалізоване Я»).

З метою визначення особистісних цінностей Я образу сучасної молоді, яка обрала педагогічний фах, ми запропонували студентам першого курсу виконати вправу «Цінності, що живуть в моєму серці» та проаналізували отримані результати. Кожен студент мав змогу розмістити в символічному серці від 5 до 10 цінностей, які є значущими для нього. на виконання

цього завдання було відведено 7 хвилин, що дало можливість зазначити дійсно актуальні цінності Я образу. Аналіз відповідей показав, що абсолютними цінностями для студентської молоді виступають сім'я; здоров'я; любов і повага; дружба — 100% опитуваних зазначили про це у своїх відповідях. Цінностями визначено: освіту; кар'єру; духовний розвиток; саморозвиток; довіру; справедливість; щастя; — про це зазначено у 90-98% відповідей. У 50-90% відповідей цінностями визначено такі риси, як доброзичливість, ввічливість, оптимізм, впевненість, тактовність, толерантність. Серед цінностей Я образу визначено й такі, як багатство; помірنا щедрість; статус; влада; комфорт — зустрічається у поодиноких відповідях. У 6% відповідей серед цінностей були зазначені такі, як діти та любов до професії.

Отримані результати були використані для розроблення наступного завдання — на основі цінностей Я образу спроектувати ідеальне майбутнє впродовж навчання на першому (бакалаврському) освітньому рівні. Першокурсникам було дещо складно визначити умови, що сприятимуть успішному опануванню освітньої програми та деталізувати, чого вони прагнуть досягти на цьому етапі. Тому основним завданням вбачаємо розвивати вміння встановлювати конкретні, вимірні, обмежені в часі цілі й показники, яких кожен студент має досягнути, щоб ефективно та якісно здобувати фахові компетентності. з даною метою нами розроблено чіткий алгоритм організації освітнього процесу та виконання завдань освітніх програм.

Представлені підходи до взаємодії зі студентами виступають важливим підтвердженням наявності складної функціонально-структурної організації джерела саморуху людини з одного боку, з іншого — роблять рівнозначними функціонально несхожі структурні компоненти Я образу особистості.

За умов детального розгляду всіх функцій, які належать до образу Я, підтверджується думка про те, що право на входження до змісту даного поняття має лише перша з шести зазначених різновидів — «справжнє Я». Тільки дана функція має змістову специфіку образу Я, яка не розчиняється серед функцій інших структурних компонентів особистості.

Представлений аналіз особливостей саморегуляції особистості, дає можливість зробити припущення, що впродовж навчання на першому (бакалаврському) освітньому рівні студенти матимуть змогу розвинути найважливіші здібності лідера до яких належать відповідальність; здатність до організації та мотивації діяльності, установлення пріоритетів, самопізнання й самооцінки, переконання, аналітичного мислення, розпізнавання найістотніших чинників, системності,

обробки й формування інформації, виявлення тенденцій, розподілу зусиль і часу. Лідер повинен чітко усвідомлювати, що такі риси поведінки, як ввічливість, тактовність, делікатність, абсолютно необхідні для вміння поводитися в суспільстві. Не можна забувати про культуру спілкування, почуття міри, доброзичливості, потрібно керувати власними емоціями, стресами. Необхідно мати свій, але неодмінно цивілізований стиль поведінки, власний, але неодмінно шляхетний образ, той самий імідж лідера, який гарантує не лише половину успіху, але й постійне задоволення від діяльності.

Аналіз психолого-педагогічних праць дає можливість зробити висновок, що лідерські якості є різновидом соціально-психологічних властивостей особистості, оскільки вони дійсно відображають ставлення до людей і суспільства взагалі й виявляються в суспільній поведінці та вчинках.

Так, С. Заккаро пов'язує ядро лідерських якостей особистості з розвитком «соціального інтелекту», до складу якого входять такі характеристики, як соціальна свідомість, соціальна пильність, самоконтроль, адекватне реагування на ситуацію та соціальне оточення (Zaccaro S. J., 2001).

За результатами наших наукових розвідок серед студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти ми виокремили набір лідерських якостей:

- по відношенню до самого себе: активність, наполегливість, самовладання, спостережливість, самостійність;
- по відношенню до одногрупників/однокурсників: товариськість, ініціативність, уміння переконувати, рішучість, емоційна привабливість, уміння налагодити позитивну атмосферу в колективі, комунікабельність;
- по відношенню до освітньої спільноти викладачів і студентів: організованість, ерудованість, впевненість у собі, працездатність.

Висновки. Проаналізувавши наукові дослідження з питань розвитку саморегуляції особистості та з питань формування лідерських якостей для становлення професійної особистості май-

бутнього педагога, підкреслюємо актуальність вивчення взаємозв'язку та впливу саморегуляції на формування лідерських якостей майбутнього педагога.

Підтверджено, що саморегуляція — важлива професійна властивість, яка необхідна для вирішення завдань практики. Для майбутнього педагога значущим стає усвідомлене керування власними пізнавальними процесами, поведінкою, психічними станами в процесі як навчальної так і майбутньої професійної діяльності.

Сучасний педагог не може бути ефективним без яскраво вираженої позиції лідера, адже виклики сучасного соціуму спонукають педагога до постійного професійного саморозвитку (перехід на дистанційний формат навчання спричинив необхідність розвитку цифрової компетентності, самостійності у прийнятті професійних рішень, застосування технологій взаємодії з дітьми та батьками), професійного самопізнання та самовдосконалення.

Дослідження підтверджує, що лідерство педагога є частиною його іміджу. У зв'язку з цим, важливо формувати «лідерський стиль», який відображає характер стосунків і діяльності: з одного боку, відкритість, здатність швидко мобілізувати ресурси, наполегливість у досягненні мети. Лідерський стиль визначається типом темпераменту, спрямованістю, емоційністю педагога та характеризується харизматичністю.

Виходячи із аналізу досліджень, пов'язаних з розвитком лідерських якостей фахівців, зазначає, що багатовекторність формувань та кількість виокремлених властивостей фахівця-лідера, свідчить про науковий пошук та намагання дослідників виокремити найсуттєвіші характеристики, які відображають позицію лідера.

Організація освітнього процесу в Педагогічному інституті Київського університету імені Бориса Грінченка свідчить про систематичну й послідовну роботу професорсько-викладацького складу зі студентами першого (бакалаврського) освітнього рівня щодо формування лідерських якостей майбутніх педагогів у різних видах партнерської діяльності.

Перспективами дослідження вбачаємо вивчення даного питання в роботі зі студентами другого (магістерського) освітнього рівня.

ДЖЕРЕЛА

1. Borys I. Palamar, Halyna O. Vaskivska, Svitlana P. Palamar. (2017). Didactic aspects of cognition of human as a bio-psycho-socio-cultural personality. // *Wiadomości Lekarskie.*; LXX nr 5: 959-963.
2. Cameron, L. D. & Leventhal, H. (2003). *Self-regulation, health and illness: An overview.* In L.D. Cameron and H. Leventhal (Eds), *The Self-regulation of Health and Illness Behaviour.* London: Routledge, P. 1-13.
3. D. de Ridder, J. de Wit (eds.) (2006) *Self-regulation in Health Behavior.* London: John Wiley & Sons.
4. Halyna O. Vaskivska, Svitlana P. Palamar, Olha M. Vlasenko. (2019). Health in the civic students' value system: empirical analysis. // *Wiadomości Lekarskie.*; LXXII nr 10: 1947-1952.

5. Kuhl, J. (1996). Who controls whom when "I control myself?" // *Psychological-Inquiry*.; Vol 7(1). P. 61-68.
6. Rosenberg, M. (1965) *Society and the Adolescent Self-Image*. Princeton.
7. Savchenko, Yu. Yu., Bulana, L. V. (2019). *Simia yak chynnyk stanovlennia psykholohichnoi stati doshkilnyka [Family as a factor in the formation of the psychological sex of the preschooler]*. New stages of development of modern science in Ukraine and EU countries: monograph, 429-446 (in Ukrainian).
8. *Self-regulation in Health Behavior* (2006). / Eds. D. de Ridder, J. de Wit. London: John Wiley & Sons.
9. Svitlana Palamar, Nataliya Golota, Maryna Mashovets. (2019). Formation of leadership qualities of future teachers of primary school in professional preparation. // *Advances in Social Science, Education and Humanities Research. Published by Atlantis Press SARL* (359), 216-220. ISSN 2352-5398.
10. Viktoria Zhelanova, Svitlana Palamar, Maryna Yepikhina. (2019). Leadership Qualities of a Modern University Student in the Reflexive Dimension. // *Advances in Social Science, Education and Humanities Research. Published by Atlantis Press SARL* (368).; 102-108. ISSN 978-94-6252-870-3.
11. Zaccaro, S. J. (2001). *The nature of executive leadership: A conceptual and empirical analysis of success*. Washington, D. C.: American Psychological Association.
12. Zimmerman, B. J. (2000). *Attaining Self-Regulation: A Social Cognitiv Respective*. In M. Boekaerts, P.R. Pintrich, & M. Zeidner, *Handbook of Self-Regulation*. San Diego: Academic Press, P. 13-35.
13. Пов'якель, Н. І. (2003). *Професіогенез саморегуляції мислення практичного психолога*. Київ.
14. Савченко, Ю. Ю., Поліщук, В. М., Ільїна, Н. М., Поліщук, С. А., Мисник, С. О., Рябко, Ю. В., Шейко, Г. Д. (2021). *Психологія сім'ї*. Університетська книга. ISBN 978-966-680-985-1

REFERENCES

1. Borys I. Palamar, Halyna O. Vaskivska, Svitlana P. Palamar. (2017). Didactic aspects of cognition of human as a bio-psycho-socio-cultural personality. *Wiadomości Lekarskie*. vol. LXX, no. 5, pp. 959-963. [in English]
2. Cameron L.D. & Leventhal H. (eds) (2003). *Self-regulation, health and illness behaviour*. London: Routledge. [in English]
3. D. de Ridder, J. de Wit (eds.) (2006) *Self-regulation in Health Behavior*. London: John Wiley & Sons. [in English]
4. Halyna O. Vaskivska, Svitlana P. Palamar, Olha M. Vlasenko. (2019). Health in the civic students' value system: empirical analysis. *Wiadomości Lekarskie*. vol. LXXII, no. 10, pp. 1947-1952. [in English]
5. Kuhl J. (1996). Who controls whom when "I control myself?" *Psychological Inquiry*. Vol 7(1), pp. 61-68. [in English]
6. Rosenberg M. (1965) *Society and the Adolescent Self-Image*, Princeton: Princeton University Press. [in English]
7. Savchenko Yu.Yu., Bulana L.V. (2019). *Simia yak chynnyk stanovlennia psykholohichnoi stati doshkilnyka [Family as a factor in the formation of the psychological sex of the preschooler]*. New stages of development of modern science in Ukraine and EU countries: monograph, Riga: Baltia Publishing, pp. 429-446 [in English]
8. *Self-regulation in Health Behavior* (2006). / Eds. D. de Ridder, J. de Wit. London: John Wiley & Sons. [in English]
9. Svitlana Palamar, Nataliya Golota, Maryna Mashovets. (2019). Formation of leadership qualities of future teachers of primary school in professional preparation. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*. Vol. 359, pp. 216-220. [in English]
10. Viktoria Zhelanova, Svitlana Palamar, Maryna Yepikhina. (2019). Leadership Qualities of a Modern University Student in the Reflexive Dimension. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*. Vol. 368, pp. 102-108. [in English]
11. Zaccaro S.J. (2001). *The nature of executive leadership: A conceptual and empirical analysis of success*, Washington, D.C.: American Psychological Association. [in English]
12. Zimmerman B.J. (2000). *Attaining Self-Regulation: A Social Cognitiv Respective Handbook of Self-Regulation* (eds. M. Boekaerts, P.R. Pintrich, & M. Zeidner), San Diego: Academic Press, pp. 13-35. [in English]
13. Poviakel, N. I. (2003). *Profesiohenez samorehuliatii myslennia praktychnoho psykholoha. [Professional genesis of self-regulation thinking of a practical psychologist]*. Kyiv. [in Ukrainian]
14. Savchenko Yu.Yu., Polishchuk V.M., Ilina N.M., Polishchuk S.A., Mysnyk S.O., Riabko Yu.V., Sheiko H.D. (2021). *Psykholohiia sim`yi [Family psychology]*. Sumy: Universytetska knyha. [in Ukrainian]

Palamar S., Savchenko Yu., Antypin Ye.

PSYCHOLOGICAL ASPECTS SELF-REGULATION OF PERSONALITY AS A CONDITION FOR FORMATION OF LEADERSHIP QUALITIES OF THE FUTURE TEACHER

The dynamic present places high demands on the personal development of modern youth. Modern socio-economic processes in our society make high demands on the personal and professional qualities of specialists in such important areas of practice as management, scientific, pedagogical, legal, medical, psychological, etc. In the conditions of development and updating of pedagogical education the problem of formation of the teacher's personality becomes especially actual. One way to solve this problem is to return national education to humanistic sources.

Since the teacher is the most important figure in the education system, it is the humanistic orientation in the structure of the teacher's personality that makes it possible to develop subject-subject relations between the participants in the educational process. The problem of subject-subject interaction is especially relevant in the system of higher education, which is the first step in the professionalization of the personality of a young person — the student. As practice shows, today's freshmen in the vast majority of eighteen years are young men and women who have changed their social status and living conditions. It is proved that the transition to adulthood is very complex and controversial. Conflicts of personal formation are not easy, full of contradictions, search for meanings, motivated choice of profession and mastery of professional competencies. Mastering the teaching profession is determined by the student's motivation, his psychological readiness for teaching, a conscious attempt to self-realize in the profession.

To socially significant motives of pedagogical activity scientists refer: responsibility for education of children; enthusiasm and satisfaction from interaction with children; awareness of the high mission of the teacher.

It should be noted that socially valuable motives for pedagogical activity are clearly expressed in the educational and professional process and cover students' mastery of pedagogical, socio-cultural and research activities. With such motivation, the process of training a future teacher becomes the most effective and, most likely, that after gaining a professional qualification, they will implement the acquired competencies in the field of education.

Key words: *personality, self-regulation, leadership qualities, professional training, intrapsychic activity.*

Стаття надійшла до редакції: 15.06.2022р.

Прийнято до друку: 20.06.2022р.